

סקירת ספרות: אירועים בתשלום בשטחי ציבור

קיומם של אירועי תרבות בשטחים ציבוריים נעשה שכיח יותר ויותר. כל עוד אירועים אלו פתוחים לציבור הרחב ללא תשלום - השטח הציבורי ממלא את ייעודו ומספק מתחם לפעילות נופש ובילוי בהתאם לכוונת המחוקק והמתכנן. דא עקא, שלאחרונה חלקים משטחי הציבור מושכרים לאמרגנים לקיום מופעים שהכניסה אליהם כרוכה בתשלום. פרקטיקה זו נפוצה בארץ ובמקומות רבים ברחבי העולם. חוקרים אחדים החלו לטפל בשאלות מקצועיות שנלוות לנוהג חדש זה.

הגיאוגרף הבריטי Andrew Smith, שמועסק כמרצה בפקולטה לארכיטקטורה והסובב הבנוי באוניברסיטת Westminster שבלונדון, כתב על כך לאחרונה מאמר וספר. במאמר משנת 2014 שפורסם בכתב העת Urban Studies הוא מציג את הבעיה ומנתח חילוקי דעות בקשר לאירוע ענק שכלל חלק מהמשחקים האולימפיים והפרא-לימפיים שנערכו ב-Greenwich Park בשנת 2012.

המצדדים בקיום המשחקים בפארק טענו שהפארק שייך לא רק לבריטים אלא לכל אזרחי העולם. מארגני האירועים רק 'שואלים' את שטח הפארק לפרק זמן קצוב ומתחלקים במשאב הציבורי הבריטי עם אחרים - תיירי חוץ ופנים - שגם להם יש זכויות בפארק. בנוסף, הדבר תורם ליוקרה המקומית וכמובן מספק הכנסה להנהלת הפארק להמשך טיפוחו בעתיד. לעומתם, מתנגדי 'ההשאלה' טוענים שמדובר בהפקעה של שטח ציבורי מידי קבוצות של תושבים שהפארק מספק להם אזור נופש ומרגוע. השימוש החרגי, כולל הקמת המתקנים הזמניים, גורם לפארק ולצומח נזקים אקולוגיים משמעותיים, שלא לדבר על המטרד שנגרם בשל הגידול בצפיפות התנועה בתקופת המשחקים.

בספר, שיצא לאור בשנת 2016, Smith מרחיב את הנושא ומספק דוגמאות נוספות לניצול שטחים ציבוריים לארגון אירועי ענק שהכניסה אליהם כרוכה בתשלום. בספר הוא מציג דוגמאות לכך שהשכרת שטחי הפארק נעשית מתוך מצוקה תקציבית. לדבריו, אילו הממשל המרכזי או העירוני היו תומכים בתחזוקת הפארק כראוי השכרת השטחים הייתה מתיירת. לדוגמה הוא מציג את השכרת Battersea Park בגדה הדרומית של התמזה למרוץ המכוניות של Formula E. מארגני האירוע שילמו למועצת הרובע של Wandsworth (רובע בלונדון שבו נמצא הפארק) סכום של 2.85 מיליון פאונד תמורת השימוש בפארק בשנים 2015 ו-2016.

בספר הוא עוסק במושגים כגון הפרטה (privatization), מסחור (commercialization) וצורכי אבטחה (securitization) של שטחי ציבור בהם מתקיימים אירועים רבי משתתפים. (בנוגע למושג האחרון הקוראים מופנים להוצאה לאור של חוברת מיוחדת של Urban Studies, שנת 2011, כרך 48, חוברת מס' 15, שהוקדשה למגוון הרחב של ההשלכות האורבניות הנובעות מצרכי האבטחה השונים). כחלק מפרקי הספר Smith כולל מושגים כמו Eventualisation. במונח זה הוא משתמש על מנת לתאר את הגידול שחל בארגון אירועים בשטחים ציבוריים כמו פארקים, כיכרות מרכזיים, מדרחובים ועוד (פרק 4). זהו שלב שבו הציבור קיבל את ארגון האירועים בברכה מאחר והם סופקו בחינם. לעומת זאת, הוא משתמש במונח Eventification על מנת לתאר את השלב הבא שבו שטחי הציבור מופקעים מן הציבור באופן זמני על מנת להשכירם למארגני אירועים תמורת תשלום נאה לקופת הציבור (פרק 5).

על אף תיאור ההתנגדויות והנזקים, Smith איננו נוקט עמדה סביבתית נוקשה נגד השכרת שטחי ציבור לארגון אירועים בתשלום. הוא מציע שתהליך ההשכרה של השטחים הללו ייעשה תוך כדי דיאלוג עם הציבור המקומי. להערכתו אפשר יהיה להגיע להסכמות כך שהאירועים יתקיימו ויתקלו בפחות התנגדויות, אם גם תוך כדי הטלת מגבלות על גודלם, משכם, והשלכותיהם הסביבתיות.

מספרם של המחקרים העוסקים בתופעת המסחור של שטחי ציבור איננו גדול. בשנת 2015 פרסמו קליוקין וחובריו (Kalyukin et al.) מאמר שמתאר את השיפוצים שנעשו לאחרונה בפארק גורקי במוסקבה ואת השלכותיהם. הם פותחים בכך שכלכלת השוק שחדרה למדינות הסוציאליסטיות לשעבר הביאה בכנפיה מגמות של הפרטה ומסחור. לאחרונה הם מזיהים מה שהם מכנים "דור שני" של התהליך כאשר ההפרטה והמסחור חדרו גם לשטחי הציבור. לצורך המחקר הם אספו נתונים על השינויים שנעשו בפרק גורקי ובו הם מראים שהחדירו לפארק שטחי צרכנות ומסחר על חשבון השטחים הציבוריים הפתוחים והשלווים.

Waitt (2008) מרכז מידע על העוולות שנגרמות לשכבות החלשות בעקבות שיתוף פעולה בין בעלי הון ושלטון לארגון פסטיבלים עירוניים או לקיומם של אירועי ענק כדוגמת המשחקים האולימפיים. הוא מצביע על כך שלא כל קבוצות האוכלוסייה נהנות במידה שווה מההשקעות בארגון האירועים. יתר על כן, ישנן קבוצות משולי החברה שהן מודרות לגמרי ואף מורחקות כדי שלא לקלקל את החגיגות. קבוצות אלה אינן מסוגלות לארגן מחאת נגד. אפילו התארגנות של בעלי יכולת משכבות גבוהות יותר מתקשה לבטל אירועים בקנה מידה גדול ומצליחה לכל היותר למזער את פוטנציאל הנזקים. הוא מביא כדוגמה את תכנון השימוש בחוף Bondy בסידני, אוסטרליה כמקום לקיומם של חלק מהמשחקים האולימפיים בשנת 2000. המחאה הציבורית לשימור החוף החביב על תושבי העיר הועילה לצמצום היקף המתקנים אבל לא לביטול מוחלט של השימוש בחוף לצורך קיומם של המשחקים.

לא פלא, על כן, שמאמר עדכני של Low and Iveson (2016) מנסה לעשות סדר בטיפול הרשויות בשטחי ציבור. המאמר מציע לאמץ מודל שמתקרא על ידי מחבריו 'מרחב ציבורי צודק-חברתי' (Socially just public space).

במאמרם הם מציעים חמש הצעות-שיקולים (Propositions) לצורך קבלת החלטות לתפעול שטחי הציבור שלא כאן המקום לפרטם. שיקולים אלה הם : צדק חלוקתי, הכרה, צדק בין-תפעולי, דאגה ותחזוקה, וצדק פרוצדורלי.

גם מאמר של Carmona (2010a; 2010b), על שני חלקיו מנסה להסביר ואולי אף להצדיק את ההשכרה של שטחי הציבור לשימושים פרטיים. כמסקנה מסקירת ספרות רחבה הוא קובע כי שטחי הציבור סובלים משתי בעיות המייצגות את שני הצדדים אל אותו מטבע. מצד אחד, השטחים סובלים מניהול-חסר (Under-management) שבמצבים קיצוניים מביא לעזובה והזנחה עד כדי כך שחלק מהם מתדרדר לזירה פשע ואלימות. מצד שני, חלק מהשטחים סובלים מניהול-יתר (Over-management) שבמהלכו חלק מהשטחים הציבוריים מופרטים או מושאלים ליוזמים פרטיים. לטענת הכותב ניהול-היתר על מרכיבי הפרטה שבו בא למעשה לפתור את בעיית ניהול-החסר.

סקירת הספרות העדכנית בנושא השיתוף הציבורי-פרטי בשטחי ציבור מראה שהגישה הטהרנית שאסור לגעת בשטחי ציבור ושחובה לשמרם עד קו התכנון בצורה נקיה מכל שימוש מסחרי-פרטי היא גישה שאין ביכולתה להחזיק מעמד בתנאי הכלכלה החופשית. 'השאלה' של שטחי ציבור לקיומם של אירועי תרבות המוניים שהכניסה אליהם כרוכה בתשלום היא כנראה הרע במיעוטו שהחברה והממסד יצטרכו להסתגל אליו כל עוד לא תוחלף הפרדיגמה הפוליטית-כלכלית השלטת.

שאלו קרקובר

מקורות

- Carmona, M. (2010a) Contemporary public space: Critique and classification, Part One: Critique. *Journal of Urban Design*, 15(1), 123–148.
- Carmona, M. (2010b) Contemporary public space, Part Two: Classification. *Journal of Urban Design*, 15(2), 157–173.
- Kalyukin, A. et al. (2015) The Second Generation of Post-socialist Change: Gorky Park and Public Space in Moscow. *Urban Geography*, 36(5), 674–695.
- Low, S. and Iveson, K. (2016) Propositions for more just urban public spaces. *City*, 20(1), 10–31.
- Smith A. (2014) 'Borrowing' public space to stage major events: The Greenwich Park controversy. *Urban Studies*, 51(2), 247–263.
- Smith, A., (2016) *Events in the City: Using public spaces as event venues*. Routledge: London and New York.
- Waite, G. (2008) Urban festivals: Geographies of hype, helplessness and hope, *Geography Compass*, 2(2), 513–537.